

Friluftslivets gröna paradox

Kunskap och medvetenhet om miljöproblem landar inte alltid i ett miljövänligt beteende. Tvärtom kan ett engagemang för miljön ibland leda till handlingar med negativa miljökonsekvenser. Ett exempel på detta finns i friluftslivet. Forskaren, miljövänner och friluftsentusiasten Daniel Wolf-Watz ser sig själv i spegeln, och synen är inte odelat grön. Av Daniel Wolf-Watz FOTO Henrik Witt

Sarek. Här lever drömmen om det enkla, rena friluftslivet. För att ta oss dit har vi ofta både flugit och kört bil. I sig en intressant paradox.

Jag kränger av mig ryggsäcken och fyller kåsan från en klar liten bäck. Blicken sveper över Sareks enastående natur. Runt omkring syns milsvida fjäll, djupa dalar mot snöklädda toppar. Inga spår av civilisation. Ingen nedskräpning, inga synliga miljöproblem eller annan mänsklig påverkan. En lavskrika lyfter mot den fria himlen och på håll klagar en ljunpipare. Allt är stort, stilla och nära.

För mig och många andra rymts själva essensen av friluftslivet i upplevelser som denna. Den enkla vistelsen i en orörd natur, en flykt från det moderna livet och samhällets avigsidor och en känsla av att vara del av något större, en storslagen natur som är värd att värna.

Detta är inget nytt. I slutet av 1800-talet föddes såväl det svenska friluftslivet som ett nytt slags miljöengagemang. Båda var en reaktion mot det moderna samhällets framväxt och framfart och romantikens naturvurm fungerade som inspiration. Som en följd av detta etablerades Sveriges första nationalparker 1909. Syftet var att bevara orörd svensk natur för samtidens människor och kommande generationer. Nationalparkerna kom att bli landskap för det naturnära friluftslivet och en tillflykt för människor som med förfäran såg det urbaniserade och industrialiserade samhället växa fram.

Friluftslivet har förändrats sedan dess. Många av de karaktärsdrag som präglat framväxten av det moderna samhället, såsom upptrappad kommersialisering och användning av nya tekniker och produkter, de karaktärsdragen finner vi idag även i friluftslivet. Trots det kvarstår betydelsen av den anspråkslösa utevistelsen i det som uppfattas som orörda naturmiljöer. I själva verket är intresset

»För mig och många andra rymts själva essensen av friluftslivet i upplevelser som denna.
Den enkla vistelsen i en orörd natur, en flykt från det moderna livet och samhällets avigsidor och en känsla av att vara del av något större, en storslagen natur som är värd att värna.»

för det enkla och naturnära fortfarande en viktig drivkraft och för många är det just det som är friluftsliv.

Inte minst gäller detta oss som gärna kallar sig miljömedvetna. Resultaten från en landsomfattande enkätstudie om svenskars friluftsliv visar på miljövänners dragning åt just naturnära aktiviteter, såsom vandring, kajakpaddling och längdskidåkning. Precis som för hundra år sen ska dessa aktiviteter gärna utövas i det vi uppfattar som opåverkad och ursprunglig natur, gärna en bra bit från de städer där vi allt som oftast lever och verkar.

Intresse och hänsyn i konflikt

Här någonstans börjar tankarna bli besvärliga för mig, där jag står mitt i det avskilda och avlägsna Sarek. Min vandring har varit lång. Flera mil från platsen där jag ställde hyrbilen. Den som stod framkörd vid flygplatsen där jag landade med planet, som jag på hemorten tog taxin till för att lätt och bekvämt kunna ge mig av. Då för några dagar sedan, när jag äntligen bytte stadens avgaser mot nationalparkens dofter av ljun och myr. Jag ville komma bort, långt bort, från vardagen därhemma. Och det är jag inte ensam om.

Den landsomfattande enkätstudien bekräftar att miljövännerna anser att det är viktigt att resa bort från sin vanliga

omgivning för sitt utövande av friluftsliv. Och resandet är till och med viktigare för de miljöengagerade än för andra. Detta trots att vi miljömedvetna har stor kunskap om vilken belastning vårt resande är för den natur vi söker efter.

Resultaten får stöd från olika håll. Mehmet Mehmetoglu, en norsk turistforskningsforskare, pekar ut ökad miljömedvetenhet som en av förklaringarna till naturturismens starka frammarsch. Svenska ekoturismföreningen tillägger att ekoturismen är en av de snabbast växande nischerna i den globala turismen. Ekoturism, vars mål sägs vara att skydda naturen.

Här framträder en allt tydligare paradox. När medvetenheten om transporters påverkan på klimatet till slut tycks ha nått den breda allmänheten verkar vi, som också i handling vill värna miljön, själva vara en del av problemet. Naturhänsyn och naturintresse, som vid första anblicken tycks gå hand i hand, är i själva verket på uppenbar kollisionkurs.

Söker vildmark

En kall vind river plötsligt tag i min anorak där jag står på toppen av fjället, och jag huttrar till. Hur har det blivit så här? En del av förklaringen måste ligga i Sveriges allt mer påtagliga urbanisering, tänker jag, där den stora majoriteten är stadsbor och där resande för friluftsliv ➡

»Nya friluftaktiviteter kräver nya arenor. I turistinformation och magasin för uteliv, på bloggar och på Facebook fortsätter de kulturella och sociala processerna alltjämt att forma friluftslandskapen. **Och vilka platser som numera är värda att besöka skiljer sig åt beroende på vem man är, vill vara eller framstå som att man är.»**

väl är av nöden? Här utgör miljöengagerade inga undantag.

Den nationella enkäten visar också att de flesta med engagemang för miljön lever i större städer. Men den förklaringen räcker inte. Flertalet svenska städer erbjuder generösa möjligheter till tätortsnära friluftsliv. Vattendrag och grönområden, parker och småskogar finns i de flestas närhet oavsett var vi bor.

Men tydligen är dessa inte nog. Bland oss miljövännare odlas i stället en smalare syn på vilken natur som är värd att besöka, på vad som är natur överhuvudtaget. Det är vildmark vi vill ha. De storslagna fjällen, de tysta gammelskogarna, de stilla skogstjärnarna. Varför är det så?

För hundra år sedan omformade det framväxande industrisamhället landet Sverige. Människor flyttade in till städerna och avfolkningen av landsbygden påbörjades. Även industrialiseringens allt tydligare uppdelning mellan arbete och fritid hade en rumslig dimension: en successiv indelning i landskap där arbete skedde och landskap där fritiden tillbringades. Men samtidigt som platser för fritiden fanns i överflöd var det ändå långt ifrån alla som fick rum på friluftslivets mentala karta.

Miljöhistorikern Sverker Sörlin menar att de svenska friluftslandskapen formas i ett samtal om vad som är värt att besöka och vilka platser som ger de bästa

naturupplevelsena. Vandringsterräng, fiske- och badsjöar, slalombackar, campingplatser och sommarstugeområden är miljöer som genom kulturella och sociala processer har skilts ut från omgivningen och blivit delar av dessa friluftslandskap.

Med tiden har föreställningarna om friluftslivet vidgats och platserna är långt flera idag. Nya friluftaktiviteter kräver nya arenor. I turistinformation och magasin för uteliv, på bloggar och på Facebook fortsätter de kulturella och sociala processerna alltjämt att forma friluftslandskapen. Och vilka platser som numera är värda att besöka skiljer sig åt beroende på vem man är, vill vara eller framstå som att man är.

Friluftsliv som social markör

Människor ägnar sig åt friluftsliv på sin fritid. 1900-talets utveckling mot kortare arbetstid och längre semesterledighet har bidragit till att göra friluftslivet till en allmän företeelse. Redan tidigt uppmuntrades detta från politiskt håll. Det ansågs av största vikt att folks fritid fylldes med meningsfulla aktiviteter, såsom stärkande utevistelse, och samhället åtog sig att tillhandahålla utrymme och infrastruktur för ändamålet. Vandringsleder och billigt boende gjorde friluftslandskapen tillgängliga. Organisationer som Friluftsrådet och Svenska Turistföreningen, som tidigare främst varit inriktade

mot samhällets övre skikt, svarade mot den ökade efterfrågan och gjorde sitt till för en breddning av friluftslivet till nya samhällsgrupper.

Idag har friluftslivet en stark ställning som fritidsaktivitet i Sverige. Nu handlar frågorna istället om på vilket sätt man utövar sitt friluftsliv, och var. Nutidens varierade friluftsliv, med en mångfald av aktiviteter och platser, erbjuder allt större möjligheter till individuella val. Och fritidens val är viktiga, för de berättar om vår identitet och sociala hemvist.

För miljöengagerade faller valet påfallande ofta på ett friluftsliv vars kärna ryms i en vandring i Sarek: den enkla vistelsen i en orörd och storslagen natur, långt bort från vår vardagsmiljö. Vi utmärker oss i friluftslivet och använder också friluftslivet för att utmärka oss.

Det handlar inte bara om särskilda platser har eftertraktade kvaliteter. Besöksvärdet hos en plats handlar lika mycket om frånvaron av, och avståndet till, det där andra. Det rörda, det påverkade, det störda. Sätt ett "o" framför alla dessa ord och vi har de vanligaste sätten att beskriva en vildmark. Så därför är det också just närheten som är problemet med det tätortsnära. Det friluftsliv som erbjuds alldeles inpå är aldrig ett fullgott alternativ, eftersom avståndet till det samhälle vars avvisidor ibland blir för påträngande är det mest centrala. Ett avstånd som på samma gång är fysiskt och socialt.

I miljövännarnas friluftsliv manifesteras ofta en längtan efter ett äkta och ursprungligt naturlandskap. Att med jämna mellanrum vistas i dessa landskap blir ett sätt att uttrycka vem man är, inför sig själv och andra. Och det är betydelsefullt. Så betydelsefullt att till och med klimatproblematiken får komma i andra hand.

Jag kränger på mig ryggsäcken och fortsätter min vandring. Ensam förvisso och långt från civilisationen, men en samhällsvarelse likafullt. ✖

Forskning om friluftsliv i förändring

DANIEL WOLF-WATZ har doktorerat i kulturgeografi vid Karlstads universitet och har i sin avhandling tittat på relationen mellan friluftsliv och miljöengagemang. Han har undersökt om miljöengagerade personer ägnar sig åt en viss typ av friluftsliv, men också granskat tänket mot att friluftsliv kan bidra till ett miljövänligt beteende.

– Miljöengagerade föredrar enkla, naturnära aktiviteter som skidåkning, vandring och kajakpaddling. De undviker motoriserat friluftsliv, som skoteråkning och ägnar sig väldigt lite åt jakt, berättar han.

Så långt kanske få är förvånade. Det som däremot kan upplevas som en smula paradoxalt är att miljöengagerade i högre utsträckning än andra tycker att

det är viktigt att resa för att utöva sitt friluftsliv.

– Det den här gruppen söker efter är en orörd natur en bra bit från de stora städer där de vanligtvis bor, säger Daniel Wolf-Watz.

– Dessa platser har ett symboliskt värde, de står för renhet och enkelhet i ett samhälle man upplever har tydliga brister. Med sina resor visar man sitt miljöengagemang, samtidigt som man bidrar till vår tids största miljöproblem, den globala uppvärmningen. Det är en intressant paradox, säger Daniel Wolf-Watz.

Daniel Wolf-Watz har också undersökt om friluftsliv kan göra personer mer miljöengagerade. Där är sambanden inte alls så enkla och tydliga.

Att utöva friluftsliv kan absolut göra en person mer miljöengagerad, men det beror på en rad faktorer, som till exempel tidigare erfarenheter, socialt sammanhang och vilken relation man har till platsen där friluftslivet äger rum.

– Kommer man från en kultur där friluftslivet skattas högt är det lätt att tro på dess positiva effekter, såsom ett fördjupat miljöengagemang. Friluftsliv kan absolut göra en person mer miljöengagerad, men det sker inte automatiskt utan avgörs av en rad olika faktorer såsom tidigare erfarenheter, social omgivning och vilken relation man har till platsen där friluftslivet äger rum. Friluftslivet sker alltid i ett sammanhang och dessa sammanhang varierar.

Ett ensamt tält i orörd natur långt från civilisationen. Det är för många sinnebilderna av riktigt friluftsliv.